

FAKULTET POLITIČKIH NAUKA U PODGORICI

IZBORNI SISTEMI

DR ZLATKO VUJOVIĆ

V predavanju

Izborni sistemi: struktura / karakteristike / politički učinci; Metodi izbora za centralne predstavničke organe vlasti / osnovne karakteristike modela.

IZBORNI SISTEMI - STRUKTURA - KARAKTERISTIKE - POLITIČKI UČINCI

- Najuže, pod izbornim sistemom podrazumijeva se institucionalna struktura unutar koje se političke preferencije birača iskazane u obliku glasova, pretvaraju u mandate političkih predstavnika.
- Izborni sistem (engl. electoral system, franc. système électoraux, njem. Wahlsystem) iskazan kroz norme (ustavne, zakonske ili neke druge) podrazumijeva niz pojedinačnih i kolektivnih prava i obaveza koja obuhvataju sudionike izbornog procesa: birače, kandidate, partije i državne organe.

IZBORNI SISTEMI - STRUKTURA - KARAKTERISTIKE - POLITIČKI UČINCI

- Po Nolenu (D. Nohlen), pojedina pravila koja su obuhvaćena u izbornim sistemima mogu se "... podijeliti na četiri područja:
 - (1) izborne okruge,
 - (2) izborna nadmetanja,
 - (3) glasovanje,
 - (4) preračunavanje glasova.

IZBORNI SISTEMI - STRUKTURA - KARAKTERISTIKE - POLITIČKI UČINCI

- Lijphart, polazi od petnaest nezavisnih(8) strukturi političkog takmičenja; varijabli koje čine strukturu izbornog sistema. Riječ je o:
 - (1) izbornom obrascu (metodu);
 - (2) veličini izborne jedinice;
 - (3) načinu glasanja;
 - (4) obliku/formatu legislature;
 - (5) ograničenjima izbornog prava;
 - (6) načinu pristupa stranaka i kandidata izbornom procesu;
 - (7) načinu pristupa birača izbornom procesu;
 - (8) posebnim obilježjima načina glasanja;
 - (9) posebnim obilježjima postupka pretvaranja glasova u mandate;
 - (10) postupku podjele na izborne jedinice;
 - (11) pravilima finansiranja izborne kampanje;
 - (12) vremenskim pravilima u izbornoj kampanji;
 - (13) broju i tipu subjekata izbora,
 - (14) stepenu povezanosti izbora.
 - (15)

IZBORNI SISTEMI - STRUKTURA - KARAKTERISTIKE - POLITIČKI UČINCI

- Iz mnoštva navedenih varijabli izdvajaju se tri obilježja:

- 1) izborni obrazac (metod),
- 2) način glasanja,
- 3) veličina izborne jedinice.

METODI IZBORA ZA CENTRALNE PREDSTAVNIČKE ORGANE VLASTI

- Većinska i proporcionalna izborna metoda.
- Osnovna razlika između ova dva metoda izbora temelji se na tome da li u prvi plan treba postaviti:
 - a) načelo funkcionalno - političke
 - b) socijalno - proporcionalne reprezentacije.
- **Većinska kontrolna vizija**, podrazumijeva da su demokratski izbori dizajnirani da kreiraju jaku jednopartijsku vladu koja u osnovi ne obavezuje druge partije u procesu kreiranja politike.
- **Proporcionalna uticajna vizija**, podrazumijeva izbore koji su dizajnirani da proizvedu zakonodavce koji reflektuju preferencije svih građana. Poslije izbora, zakonodavno pregovaranje između partija je neophodno za kreiranje politike.

METODI IZBORA ZA CENTRALNE PREDSTAVNIČKE ORGANE VLASTI

- U praksi pojava koju nazivamo **bias** ispoljava se u dva oblika:
- Prvi pokazuje da partije različito “plaćaju” mandat, odnosno da jedna partija mora prosječno sakupiti znatno veći broj glasova za jedan mandat od druge partije.
- Drugi oblik ispoljavanja biasa nastaje kada stranka koja je osvojila relativnu većinu glasova ne dobije najviše mjesta u parlamentu.

METODI IZBORA ZA CENTRALNE PREDSTAVNIČKE ORGANE VLASTI

- Prednosti većinskog izbornog sistema:

- Jednostavnost i efikasnost (misli se naročito na sistem glasanja u jednom krugu - first past the post; "pobjednik-uzima-sve" /
- Ukoliko se provodi u jednočlanim izbornim jedinicama ovaj metod obezbjeđuje:
 - izbor člana parlamenta na koga je usmjerena veća pažnja u izornoj jedinici;
 - jaču vezu izabranog i onih koji su ga birali, odnosno garantuje direktnu vezu lokaliteta sa centrom;
 - primorava stranke da djeluju na širokom prostoru, podstičući, pri tom, jake i obeshrabrujući slabe stranke.

METODI IZBORA ZA CENTRALNE PREDSTAVNIČKE ORGANE VLASTI

- **Prednosti većinskih sistema po Nolenu:**

- 1. Sprečavanje cijepanja stranaka. Male stranke imaju male šanse da osvoje parlamentarne mandate.
- 2. Poticanje koncentracije stranaka u pravcu obrazovanja dvostranačkog sistema.
- 3. Poticanje stabilnih vlada u obliku stranačkih većinskih vlada.
- 4. Poticanje političke umjerenosti, budući da se političke stranke, koje konkuriraju jedne drugima, bore za umjerene birače sredine, te se uzajamno moraju osporavati, a izbornom pobjedom moraju preuzeti i političku odgovornost. Stranke moraju, dakle, usmjeriti svoj program na umjereno biračko tijelo i ono što je ostvarivo.
- 5. Poticanje izmjene vlade, budući da male promjene u odnosima jakosti među strankama po glasovima birača mogu izazvati velike promjene po mandatima.
- 6. Uvođenje odlučivanja o vođstvu vlade izravno od strane birača u izborima, a ne od strane stranaka u postupcima koaliranja nakon izbora.

METODI IZBORA ZA CENTRALNE PREDSTAVNIČKE ORGANE VLASTI

- **Prednosti razmjernih izbora:**

- Predstavništvo, po mogućnosti, svih mišljenja i interesa u parlamentu razmjerno njihovoj snazi među biračima.
- Sprečavanje odveć umjetnih političkih većina koje ne odgovaraju zbiljskoj većini među biračima i koje predstavljaju tek rezultat institucionalnih zahvata u proces tvorbe političke volje.
- Poticanje spojivih većina pogodbama i kompromisima u kojima sudjeluju različite društvene snage, etničke / religijske skupine.

METODI IZBORA ZA CENTRALNE PREDSTAVNIČKE ORGANE VLASTI

- Sprječavanje ekstremnih političkih preokreta koji su manje rezultat temeljnih promjena političkih stavova birača, a više posljedica 'učinka iskrivljavanja' izbornog sistema.
- Uvažavanje društvenih promjena i novih političkih struja u postizanju parlamentarnog predstavnništva.
- Sprječavanje kartela etabliranih stranaka ili tzv. dominantnih stranačkih sistema u kojima neka stranka zahvaljuje svoju dominantnu poziciju u biti izbornom sistemu, te otežava demokratsku promjenu, ako je čak i ne sprečava."